

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ НА ЙОГО СТРУКТУРУ

КОЗЕНКОВ Д. Є.

кандидат економічних наук

Дніпропетровськ

Ефективна діяльність металургійного комплексу, який складається більшою мірою з чорної, а також кольорової металургії, є значним фактором економічного розвитку України. Сьогодні Україна належить до великих виробників і експортерів чорного металу. Помітний вплив України на світовий ринок відчувається у зв'язку з тим, що вона виступає одним із найактивніших експортерів. Чорна металургія є базовою галуззю національної економіки України. Галузь робить

значний внесок у виробництво валового національного продукту, зовнішню торгівлю і приток валюти до бюджету країни. Чорна металургія є однією з найбільших галузей промисловості країни. Виробничі потужності чорної металургії спроможні забезпечити повномасштабний розвиток національного машинобудування, зростаючі потреби будівництва, добувної промисловості та підтримувати об'ємний експорт. У територіальній структурі країни металургійні підприємства є ядром регіональних систем – становлять основу економіки й забезпечують підтримку необхідного рівня соціального обслуговування населення території. На території міст, де розташовані металургійні підприємства, вони виступають найважливішими містоутворюючими факторами. Підприємства є місцем основної зайнятості населення,

вони фінансово й організаційно підтримують територіальну систему надання соціальних послуг. У силу цього погіршення позицій або закриття (скорочення) виробництва на металургійних підприємствах неминуче несе в собі негативні наслідки не тільки для самого підприємства, але і для економічної і соціальної системи міст, у яких вони розміщені, і навіть у цілому регіоні.

Проблемам розвитку металургійної промисловості присвячено чимало досліджень науковців і практиків, зокрема О. І. Амоші, С. С. Аптекаря, В. Н. Амітана, І. В. Буєєва, Ю. І. Єханурова, К. В. Левківського, Ф. Ю. Поклонського, К. В. Гумелюк, А. М. Кузьменко, А. Г. Червоної, М. Г. Чумаченка та інших.

Метою статті є розгляд сучасного стану та особливостей металургійного комплексу України, визначення його основних характеристик і динаміки розвитку.

У результаті розпаду Радянського Союзу у 1992 році Україна успадкувала потужний гірнично-металургійний комплекс (ГМК), який за масштабами становив більше 35% колишнього загальносоюзного ГМК. Український ГМК охоплює підприємства всього технологічного циклу – від видобутку і переробки сировини до виробництва та переробки металу. ГМК України є базовою галуззю національної економіки України. Металургія є основним донором бюджету, головним постачальником валюти в Україну. У докризовий період частка ГМК у валовому внутрішньому продукті (ВВП) України становила 27%. Більш як 40% валюти надходило в державу від металургів [1]. З діяльністю ГМК мають прямий і зворотний зв'язок енергетика, вуглевидобування, машинобудування, будівництво, фінансова сфера тощо. Зазначені та багато інших галузей спираються й працюють на металургійну промисловість. Сьогодні галузь забезпечує близько 560 тисяч робочих місць у найбільш густонаселених регіонах України.

За даними Міжнародного інституту чавуну і сталі (IISI, зараз WorldSteel Association) Україна довгий час входить в першу десятку світових виробників сталі і в рейтингах 2010 р. [2] займає 10-е місце (табл. 1).

Через історичні традиції у формальному визначенні чорної металургії, як галузі важкої промисловості, немає жорстких кордонів. До металургії належить широке коло виробництв і підприємств, що задіяні у випуску металу.

Взагалі, гірничо-металургійний комплекс є досить специфічним об'єктом. З точки зору сировини – це добувна промисловість, що забезпечує добування, переробку та підготовку рудних і нерудних матеріалів; з точки зору продукції – це переробна промисловість, яка забезпечує переробку сировини в кінцеву металопродукцію.

Основу галузі складають металургійні підприємства з повним технологічним циклом, тобто ті, що випускають чавун, сталь, прокат. За наявності власного агломераційного й коксохімічного виробництва підприємства з повним металургійним циклом прийнято називати *комбінатами*. Підприємства, що мають один або декілька металургійних переділів, прийнято називати *передільними заводами*. Залежно від специфіки кінцевої продукції серед металургійних підприємств виділяються трубні та метизні заводи, заводи по виробництву спеціальних сталей. До складу чорної металургії також входять підприємства по видобутку і збагаченню рудної і нерудної сировини та підприємства, що забезпечують потреби основного технологічного процесу у вторинній сировині, вогнетривих, продуктах коксохімічної промисловості, ряд підприємств по виробництву марганцю, хрому, ванадію.

У даний час до складу ГМК України входять близько 400 підприємств та організацій. Основу комплексу складають великі підприємства чорної металургії (їх 12), трубні (7), метизні (10), коксохімічні (16), виробни-

Таблиця 1

Виробництво сталі у світі (за 10 країнами найбільшими виробниками сталі), млн т

Країна	2009 р.	2010 р.									
	Грудень	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень
Китай	47,7	52,5	50,4	55,0	55,4	56,1	53,8	51,7	51,6	47,9	50,3
Японія	9,0	8,7	8,4	9,3	9,0	9,7	9,4	9,2	8,9	9,2	9,5
США	5,9	6,2	6,2	7,1	6,8	7,2	7,2	6,8	6,9	6,6	6,6
Індія	5,4	5,4	5,1	5,5	5,4	5,5	5,4	5,8	5,7	5,6	5,8
РФ	5,5	5,2	5,0	5,6	5,6	5,8	5,4	5,6	5,6	5,6	5,7
Південна Корея	4,5	4,5	3,9	4,8	4,8	5,2	4,8	4,6	4,5	4,7	5,2
Німеччина	3,0	3,5	3,4	4,0	3,9	4,1	3,9	3,5	3,5	3,3	3,8
Україна	2,7	2,7	2,3	3,0	3,0	3,1	2,5	2,4	2,4	2,4	2,9
Бразилія	2,6	2,8	2,4	2,8	2,7	2,9	2,9	2,9	2,9	2,7	2,9
Туреччина	2,2	2,1	1,8	2,2	2,4	2,5	2,5	2,4	2,5	2,5	2,7
Разом	88,4	93,7	89,1	99,3	99,0	102,1	97,6	94,4	94,0	90,5	95,5
Усього (світ)	107,0	113,4	108,2	122,2	121,7	124,2	118,8	114,4	112,9	112,9	117,6

цтва вогнетривів (17), гірничорудні (26), феросплавні (3), кольорової металургії (20), вторинних металів (35). Решту комплексу складають більш дрібні підприємства основної спеціалізації й ті, що належать до його інфраструктурної частини – транспортні, постачальні, матеріально-технічного забезпечення та ін. [3].

Основні металургійні заводи України зосереджені в чотирьох областях: у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій і Луганській. Найбільшими виробниками металопродукції в Приазов'ї є: Маріупольський металургійний комбінат, Металургійний комбінат «Азовсталь», коксохімічний завод «Маркохим». На Донбасі працюють Макіївський металургійний комбінат ім. Кирова (ММК), Донецький металургійний завод (ДМЗ), Єнакіївський металургійний завод (ЄМЗ), Костянтинівський металургійний завод, Краматорський металургійний завод ім. Куйбишева, Макіївський коксохімічний завод, Ясиновський коксохімічний завод, «Донецьккокс», Єнакіївський коксохімпром, Харцизький трубний завод, компанія «Силур», Дружковський завод метизів, Донецький металопрокатний завод, «Енергомашпецсталь», Артемівський завод кольорових металів, «Укрцинк», Нікітовський ртутний комбінат, Докучаєвський флюсоломитний комбінат, «Торезтвердосплав». У Кривбасі найбільшими виробниками металопродукції є: «Арселор Міттал Кривий Ріг», Інгулецький ГОК, Північний ГОК, Південний ГОК, Центральний ГОК, «Кривбасруд», «Кривбасвибхупром». До найбільших металургійних підприємств Придніпров'я відносяться: Нікопольський завод феросплавів (НЗФ), Євраз – Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського, Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського, Дніпродзержинський коксохімзавод, «Баглійкокс», «Дніпрококс», підприємства групи «Інтерпайп» – Нижньодніпровський трубний завод, Новомосковський трубний завод, «Ніко Т`юб», Дніпропетровський трубний завод, завод «Сентравіс Продакшн Юкрейн», «Дніпрометиз», Орджонікідзевський ГОК та Марганецький ГОК. У Запорізькій області розташовані Металургійний комбінат «Запоріжсталь», Запорізький залізорудний комбінат, «Дніпроспецсталь», «Запоріж-кокс», Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат, Запорізький феросплавний завод, Запорізький державний титано-магнієвий комбінат, Запорізький ста-лепрокатний завод, «Укрграфіт». У Луганській області знаходяться такі підприємства з виробництва металопродукції, як Алчевський металургійний комбінат, Алчевський коксохімічний завод, Луганський трубний завод і Стахановський завод феросплавів.

Окрім безпосередньо металургійних підприємств, металургійне виробництво широко представлене і на підприємствах інших галузей промисловості. Так, отримання відливок з чавуну і сталі згідно з прийнятою у вітчизняній статистиці класифікації, відноситься до машинобудування (у ряді країн, як правило, включається в загальне виробництво чавуну і сталі), виготовлення сталевих металокопункцій – до спеціалізованої галузі – промисловості будівельних матеріалів. Металеві вироби різного функціонального призначення (цвяхи,

болти, гайки, кріплення, тощо) виробляються практично у всіх галузях економіки. Процеси переробки лому і відходів, системи збуту металу все більше зміщуються з металургії в інші виробництва. Металургійні цехи і виробництва, що входять до складу неметалургійних заводів, умовно позначають як малу металургію.

Особливе місце, починаючи з середини 20 століття, на ринку металопродукції провідних країн світу займає сервісна металургія, тобто виробничо-торгівельні організації, зайняті забезпеченням потреб в металах підприємств оброблювальної промисловості. Сервісцентри, що забезпечують реалізацію металургійної продукції з частковою її переробкою (виготовленням гнутих профілів, обробленням прокату та ін.) можуть входити як до складу металургійних підприємств, так і бути самостійними, або входити до складу підприємств інших галузей (торгівельних, машинобудівних). Наприкінці 1990-х років сервісна металургія активно почала розвиватися і в Україні.

Починаючи з 90-х років 20 століття, стали характерними процеси зміни виробничої структури металургійних підприємств та виділення із неї в результаті реструктуризації окремих самостійних господарських одиниць. Значний зріз металургії у результаті цих процесів представлено малими підприємствами, що спеціалізуються на зборі та переробці металлобрухту (так звана вторинна металургія), виробництві сталі та прокату, підготовці та реалізації металопродукції (сервіс-центри), на інших видах діяльності (управляючі компанії, торгові дома тощо).

Першим найбільшим мінізаводом в Україні є Донецький електрометалургійний завод (ДЕМЗ, раніше – ЗАТ ММЗ «Істіа»), який було створено у 1997 році на базі декількох цехів Донецького металургійного заводу. У першій половині У першій половині 2008 р. був введений в експлуатацію міні-завод «Електросталь» (Курахово, Донецька область), який став першим подібним проектом з часів ДЕМЗ. Сталеплавильні цехи краматорських машинобудівних підприємств (ВАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» і ВАТ «Енергомашпецсталь») також працюють за схемою класичного малого металургійного заводу. У 2009 р. ВАТ «ТСА-Стіл Групп» (Павлоград) побудувало сталеплавильний комплекс річної потужністю біля 250 тис. тонн. Закінчуються роботи та очікується запуск електросталеплавильного комплексу «Інтерпайп Сталь», який зможе замінити морально застаріле мартеновське виробництво ВАТ «Інтерпайп – НТЗ». Планується будівництво Білоцерковського сталепрокатного заводу, ВАТ «Ворскла-Сталь», міні-заводів у Макіївці, Кіровограді та Рівненській області.

Високий рівень конкуренції (що склався впродовж останніх 5 років) явно сприяв якісному розвитку ринку металу: велика частка ринку зберігається за великими системними металотрейдерами; присутність на ринку невеликих компаній не робить істотного впливу на ринок і основні тенденції його розвитку; продаж металу доповнено широким спектром послуг з металообробки; високий рівень розвитку сервісних послуг (по деяких оцінках, доля сервісних послуг займає до 30% сукупних

доходів металотрейдерів); розвиток торгівлі супутніми товарами (будівельні матеріали, напівфабрикати, заготовки); наявність високотехнологічного парку устаткування для надання сервісних послуг. До найбільших металотрейдерів, які у сукупності утримують практично 50% ринку металу, зазвичай відносять «Метінвест СМЦ», «УГМК», «МД Групп», «Запоріжметал Холдинг» та ін. [4]. Вони практично формують як ринок, так і поведінкові моделі у області цін і технологій продажів та є орієнтиром для усього ринку. Їм протистоять незалежні, відносно великі трейдери – «Комекс», «Альтаір-Д», «АВ метал групп», «Стальпром-Н» та ін.), які мають значну практику роботи на внутрішньому ринку, відлагоджені канали та розгалужену структуру продажів. Середні та малі за розміром металоторгові компанії не мають достатнього запасу міцності та не в змозі підтримувати необхідні запаси металу на складах і лояльні до клієнтів умови роботи із споживачами.

Вплив загальносистемних макроекономічних процесів на функціонування галузі визначається рядом особливостей металургії. По-перше, висока міра концентрації й комбінування виробництва робить залежним загальний стан галузі від стабільності внутрішньогалузевих зв'язків. В умовах економічної самостійності й процесів роздільної приватизації технологічно зв'язаних виробництв порушувалася система коопераційних постачань, що не могло не вплинути на стан галузі. Висока капіталоємність металургії робить її у питаннях організації інвестиційної діяльності залежною від стану банківсько-фінансового сектора економіки. Наслідком розміщення металургії є важливість регіональних проблем. Місцеутворювальний характер металургійних підприємств (специфіка прив'язки галузі до природних ресурсів, висока концентрація виробництва) робить показники їх роботи залежними від реформ в соціальній сфері та від розвитку невиробничих галузей.

Велике значення має зовнішньоекономічна діяльність, яка дозволяє галузі розвиватися з орієнтацією як на зовнішні, так і внутрішні ринки.

Принципова відзнака металургії від інших – можливість використання вторинних ресурсів – визначає важливий напрям у розвитку металургії – створення підприємств, орієнтованих на регіональні ринки та регіональний попит.

ВИСНОВКИ

Ефективна діяльність галузі чорної металургії є значним фактором економічного розвитку України, а тому потребує особливої уваги держави і гро-мадськості, подальших наукових досліджень у теоретичній площині та організаційних зусиль у практичній роботі.

Функції металургії, що визначаються її специфікою, можуть бути досить різнопланові. Пропорції у функціональному навантаженні на галузь формують стратегію її розвитку та поточне фінансування.

Подальший розвиток чорної металургії України пов'язаний з подоланням проблем, викликаних необхідністю кардинального вдосконалення структури ринку металу. Доцільно переорієнтувати вітчизняну металургію на переважне задоволення потреб внутрішнього ринку, а також розробити організаційно-економічний механізм, який узгоджував би інтереси держави та власників підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. www.metalinform.com
2. www.worldsteel.org
3. Розвиток сектора чорної металургії в Україні / В надзаг.: Світовий банк.– К.: Міленіум, 2004.– 110 с.
4. old.niss.gov.ua/Monitor/September09/3.htm
5. <http://ugmk.info>